

OULUN ELÄINMUSEON VAIHEITA

Eino Erkinaro

Eläinmuseo, Oulun yliopisto

On ehkä yllättävää, että maamme ensimmäinen tunnettu museo ei ollut kulttuurihistoriallinen, vanhoine huonekaluineen ja kirnuineen, vaan luonnontieteellinen. Ehkä vielä yllättävämpää että se sijaitsi täällä Oulussa. Tämän museon perusti kaksisataa vuotta sitten ruotsalaissyntyinen apteekkari Johan Julin, joka 1783 muutti Uudestakaarlepystä Ouluun kosittuaan paria viikkoa ennen apteekin hankkimisen päätöstään edellisen apteekkarin Albertiina-tytärtä.

Julinilla oli jo Ruotsista muuttaessaan ollut luonnontieteelliset kokoelmat, mutta ne joutuivat mereen laivan haaksirikkouduttua Hailuodon edustalla. Tarmokkaana luonnonystäväenä apteekkari alkoi kerätä Oulussa uutta kokoelmaa, jota hän kartutti myös vaihtotoiminnalla. Merenkulkijat toivat hänelle eksoottisia luonnonesineitä ja lapinkävijät pohjoisen erikoisuuksia. Oululaisperäisen kirjailija Sara Wacklinin muistelmissa kerrotaan miten Julin oli itse myös taitava eläintäyttäjät "saaden linnut ja nisäkkäät hyvin eläviksi ja luonnonmukaisiksi". Wacklinin mukaan Julinilla oli kokoelmissaan mm. majava, ahma, naali ja saukko, linnuista ainakin merikotka, huuhkaja, useita haukkoja, kolibreja, paratiisilintu, papukaijoja, kultafasaani ja riikinkukko. Alemman eläinkunnan edustajissa oli "hervittävää" kalkkarokäärmettä, useita tarhakäärmeen sukulaisia - "myös se laji, joka vietteli esiäitimme Eevan", merikrottia, miekkakalaa, sampea, koralleja, purppurakotiloa sekä Nordkapista tuotu medusa, "kaunein mikä koskaan missään kokoelmassa oli ollut". Hyönteiskokoelma oli laajin, eksoottisimpina joukossa egyptiläinen pyhä pillerinpyörittäjä ja kiinalainen kiiltomato. Eläinkunnan lisäksi olivat kasvikunta ja kivikanta hyvin edustettuina Julinin kokoelmassa. Kuten Sara Wacklin kertoo, "noilla kokoelmilla oli melkoisen tieteellisen arvonsa lisäksi, myös huomattava merkitys seudun sivistyspyrinnöille. Ne eivät näet monien yleisten kokoelmien tavoin olleet piilossa ja kuolleita, kaappeihin lukittuja ja yleisöltä suljettuja aarteita, vaan päinvastoin jokaisen tiedonhaluisen nähtävänä ja helposti tavoitettavissa".

Kaksitoista vuotta Ouluun tulonsa jälkeen Julin oli jo halukas myymään kokoelmiaan suureksi kasvaneen perheensä taloudellisissa huolissa. Myynnit ja lahjoitukset hajottivat innokkaan keräilyn tulokset, ja Turun palo vuonna 1827 hävitti Turun akatemialle ja apteekkarin kuolinpesälle jääneet näytteet.

* * *

Suomen itsenäistyttyä alkoi vähitellen valtakunnan eri osien sivistyksellinen kohentuminen alueellisine painotuksineen. Näissä tunnoissa perustettiin Ouluunkin tasan 60 vuotta sitten Oulun Luonnonystävain Yhdistys. Kokouksessa Oulun tyttökoululla (nyk. Myllytullin yläaste) 19. päivänä huhtikuuta läsnäolijat olivat täysin yksimielisiä yhdistyksen "tarpeellisuudesta ja merkityksestä Oulun seutujen ja samalla koko maamme tieteelliselle tutkimustyölle ja havaintojen teolle sekä sen suoranaisesti välttämättömyydestä luonnontieteellisen museon aikaansaamiseksi, museon, joka arvokkaiden kokoelmiensa välityksellä vaikuttaisi kehittävästi ja laajentavasti kansalaisten tietopiiriin ja näkemykseen".

Jo kaksi vuotta myöhemmin Luonnonystävain johtokunnan kokouksessa kaupungin monissa sivistystoiminnoissa mukana ollut lehtori Kaarlo Metsävainio esitti Oulun Korkeakouluseuran (per. 1919) kokouksessa herätetyn kysymyksen yhteisestä luonnontieteellisten kokoelmien keräämisestä, johon seura rahavaroilla ottaisi osaa. Näin oli siis jo yli 58 vuotta sitten Oulussa tehty siltaa orastavan luonnontieteellisen museon ja haaveena olevan yliopiston välille.

Vielä samana vuonna, itsenäisyyspäivän aattona, piti maisteri Samuli Pakkala Luonnonystävain kokouksessa keskikoululla (nyk. arkkitehtiosasto) esitelmän, "jossa hän käsitteli tieteellisten harrastusten yhdistämistä paikkakunnallamme. Nykyään hajalla toimivat tutkijat ja tieteenharrastajat olisi saatava yhteistoimintaan, jota varten olisi paikkakunnalle luotava tutkimuskeskus, josta nuori tutkijapolvi alusta alkaen voisi hyötyä ja jonka avulla työ enemmän kuin ennen suuntautuisi kotimaakunnan hyväksi. Tällaisia tutkimuslaitoksia olisivat maakunta-arkisto ja maakuntamuseo, joka viimeksi-

mainittu jakaantuisi kahteen osastoon, luonnontieteellis-taloudelliseen ja historiallis-kansatieteelliseen. Molempaa osastoa hoitaisi tieteellinen seura, Oulun Luonnonystävien Yhdistys ja Museoyhdistys, samalla ylläpitäen kotimaakuntaan kohdistuvaa tutkimustyötä". Voiko selvemmin sanoa kenen joukoissa museolaitos seisoo.

Käytännön museotyössä myös edistyi; helmikuussa 1928 yhdistyksellä oli jo kasveja 963 lajia ja eläinkokoelmissa 47 lajinäytettä. Kirjastossa oli 306 nidettä. Haaveiltiin omaa taloa tai ainakin omaa museohuoneistoa. Vappuna 1932 luonnonhistoriallinen museo avattiin yleisölle kaupungin rakennuttamassa Ainolan kirjasto-arkisto-museotalossa. Tilojen käytöstä syntyi kuitenkin kiistaa. Linaan osia kirjelmästä, jonka tohtorit Parvela ja Metsävainio lähettivät kaupunginhallitukselle jo Ainolan valmistumisvuonna: "Museoyhdistyksen johtokunnan mainitsemilla, sinne ajatelluilla empire- ja rokokohuoneilla ei liene minkäänlaista oleellista merkitystä nimenomaan juuri Oulun maakuntamuseossa, ei enempää kuin leijonalla tai elefanteilla olisi maakunnallisessa luonnonhistoriallisessa museossa. Luonnonhistoriallisia maakunnallisia museoita arvosteltaessa ei kuitenkaan ole käytettävä samaa mittapuuta kun kansatieteellisiä tai arkeologisia kokoelmia arvosteltaessa; niitten arvo ei suinkaan ole riippuvainen edes pääasiassa esineitten harvinaisuudesta tai vanhuuden homeesta, vaan siitä miten edustavasti ne kuvastavat alueensa luonnon erikoispiirteitä, ja tähän tahtoo Oulun Luonnonystävien museokin pyrkiä".

Suuremmat, valtakuntien väliset kiistat toivat mukanaan totaalidemman tuhon; tri Metsävainio kirjoitti Luonnon Tutkijassa niistä seuraavasti: "Ei jäänyt höyhentäkään Oulun luonnonhistoriallisen museon runsaista lintukokoelmista, ei ilvesten, karhujen ja susien ainoatakaan karvaa, ei hyönteisten tuntosarvea todistamaan tuleville polville, itä luonnon aarteita se suojiinsa sulki ennen tuhoutumistaan talvisodan tammikuisena pakkasyönä vuonna 1940". Kokoelmia ryhdyttiin kuitenkin luomaan uudestaan, ja vuonna 1948 voitiin jälleen avata museo Ainolassa.

Marraskuussa 1960 lahjoitettiin eläin- ja kasvikokoelmat Oulun yliopistolle. Luovutus-tilaisuudessa yliopiston rehtori Pentti Kaitera lausui mm. seuraavaa: "Tämä suuren-

oinen kokoelma muodostaa korvaamattoman perustan ja lähtökohdan luonnontieteiden opetukselle Oulun yliopistossa. Usein saa vastattavakseen ihmettelevän kysymyksen, kuinka Oulun yliopisto on lähtenyt näin ripeästi liikkeelle ilman pitkäaikaista hiljaista valmistelutyötä. Tähän kysymykseen on helppo vastata ja tähdentää, että peruskylvä on tehty paljon aikaisemmin. Luonnonystävään työ on ollut juuri tällaista kaukonäköistä kylvötyötä, jota vastoinikäymisistä huolimatta on suoritettu lannistumattomuudella ja palavalla innostuksella. Tämän kokoelman vaiheet osoittavat, että Oulun yliopisto ei syntynyt syksyllä 1959, jolloin sen avajaisjuhlaa vietettiin. Yliopisto syntyi ajatuksena ja pitkälle käytännössäkin toteutettuna jo paljon aikaisemmin. Se kasvoi niiden miesten ja naisten teoissa, joiden innostuksen ja harrastuksen tuloksena on voinut syntyä tällaisia kokoelmia, jotka lannistumatonta kulttuuri-intoa osoittaen on kerran nostettu eloon tuhkastakin. Meidän vuosillemme on jäänyt vain yliopiston virallinen perustaminen".

* * *

Eläinkokoelmien siirtyessä yliopistolle ne käsittivät 606 selkärankaista sekä muutamia kymmeniätuhansia hyönteisiä. Sijaintipaikkana oli vielä Ainola vuoteen 1961, jolloin NMKY:n suurhalli Linnankadulla muuttui museosaliksi. Virallisesti eläintieteen laitoksella oli maaliskuuhun 1969 laitoskokoelmat ja kokoelmien hoitaja; vasta silloin perustetun museohoitaja viran myötä saatiin eläimuseo-nimen käyttöoikeus. Seuraavan vuosikymmenen alussa, vuonna 1972, muutettiin jälleen toisiin vuokratiloihin, nyt Veljekset Åström Oy:n nahkatehtaaseen Kasarmintielle. Vasta Linnanmaalla eläinmuseo pääsi omiin tiloihin, joissa tupaantuliaisia vietettiin huhtikuussa 1984. Uudesta museotilasta kokoelmineen on tullut paikallinen nähtävyys; viime keväänä sekä liittopresidentti Friedrich von Weiszäcker että presidentti Mauno Koivisto vierailivat museossa. Hekin näkivät museokäynneillään vain hyvin pienen osan niistä 50 000 selkärangaisesta ja puolesta miljoonasta selkärangattomasta, jotka muodostavat tällä hetkellä museon kokoelmat.

Eläinmuseon nykyisiä kokoelmia ei voi mainita mainitsematta myös konservaattori Heikki Kangasperkon nimeä. Maisteri Kangasperko on luonut museon kokoelmia jo

ennen laitospökoelmien/museon olemassaoloa. Hän tuli eläintieteen laitoksen palvelukseen jo syksyllä 1959 ja vuoden 1963 alusta lähtien hän on ollut nykyisessä virassaan konservattorina. Toinen pitkäaikainen työntekijä on tutkimusapulainen museon kirjaimossa toimiva merkonomi Elma Mehtonen, joka tuli taloon vuonna 1961. Hyönteiskokoelmien parissa työskenteli vuodesta 1965 eläkkeelle vuoden 1982 lopussa siirtymiseensä saakka rva Hilikka Kärnä. Museon ensimmäinen Oulusta valmistunut biologi on amanuenssi Kalevi Heikura. Maisteri Heikura on hoitanut virkaansa museon "vääpelinä" vuodesta 1966. Museon arkistossa, ns. Merikallion arkistossa, on rva Lyyli Marttinen tutkimusapulaisena. Hän tuli taloon vuonna 1969. Me muut, apulauskonservattorina toimivaa maisteri Eero Lindgreniä ja vs konservattorina toimivaa LuK Liisa Kantolaa unohtamatta, olemmekin sitten jo seuraavien vuosikymmenien tulokkaita.

* * *

Museo on ensisijaisesti dokumentointi- ja tutkimustyön pohjalta uutta tietoa tuottava laitos. Yliopiston luonnontieteellisen museon päätehtävinä ovat opetus ja tutkimus, ja jo vanhan Helsingin yliopiston eläinmuseon ja kasvimuseon johtosäännön mukaan osa kokoelmista on asetettava näytteille "yleisen sivistystarpeen tyydyttämiseksi".

Yliopistojen luonnontieteellisiltä museoilta - nimenomaan Helsingin ulkopuolella - on puuttunut resursseja ja perinteitä varsinaiseen näyttelytoimintaan. Maamme museo-laitoksessa kulttuurihistoriallisella puolella näyttelyiden vaihtuvuus, niiden purkaminen ja kokoaminen, on lähes jokakuukautista toimintaa. Kuitenkin Suomen museoliiton vuonna 1984 julkistamasta laajasta valtakunnallisesta museoiden kävijätutkimuksesta käy ilmi, että kaikkein suosituimpia museoita ovat juuri luonnontieteelliset museot, vaikka niissä saattavat samat täytetyt harakat ja suopöllöt istua puupököllään vuosikymmenestä toiseen samalla paikallaan.

Viime toukokuussa valtakunnallisilla museopäivillä kokoontunut kulttuurihistoriallisten museoiden väki peräsi taas kerran museotyön arvostusta, statusta. Kun kotiseutu työhön ja maakuntahenkeen aina liittyvä innostuneisuus häviää ja tilalle astuvat museo-virkamiehet, joiden tärkeimmät yhteydet kunnallisista museoistaan ovat lähinnä byro-

kratiaan kuuluvat anomukset ja muut paperit kunnallisen hallinnon suuntaan sekä museovirastoon, ei ole ihme, että kaiken eläväksi tekevä henki pyrkii haihtumaan. Olisi korkea aika lähteä edes kokeilemaan kulttuurihistoriallisten museoiden liittämistä maamme yliopistolaitokseen. Yliopistokaupunkejahan on jo useita, ja onhan erilaisia yliopistojen opetus- ja tutkimusyksiköitä nykyäänkin monien satojen kilometrien päässä keskusyksiköistään. Yliopiston eläinmuseossa luitten keittokattilankin ääressä tunnetaan, että tällainen työskentely on osa jotakin suurempaa kokonaisuutta, ollaan tutkimusretkellä tuntemattomassa. Vaikka kädet ovat veressä ja rasvassa, huoneessa voi aistia uutta tutkivan hengen innostavan läsnäolon.

ELÄINLÄÄKÄRIASEMA LEMMIKKI

Koulukatu 20, Oulu
puh. 158 66

Ajanvaraukset mieluiten
ma-pe klo 9–11

FIKSU Koirien trimmausliike
Koira- ja kissatarvikkeiden erikoisliike
Eija Riihimäki
Kauppurienkatu 5 p. 228 190

Tuiran Kirjakauppa Oy

Merikoskenkatu 10
90500 OULU
puh. 341 754

**H A E
T A I
T I L A A !**